

ЭНЭСИЭЛЛИ

Нам улууһун хаһыата — 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ

Тыл — омук баар-суох сыаннаһа уонна быстыспат бэлиэтэ. Хас биірдиһи норуот бэйэтин ураты майгыннаах культуратын, үгэстэрин, тылын харыстыыр сувереннай бырааптаах.

Саха Республикатын Тыл туһунан Сокуонуттан

УЛУУС ДЬАҤАЛТАТЫГАР

МЕЛИОРАТИВНАЙ СИСТЕМАЛАРЫ КӨТҮРЭР ТУҤУНАН

Олохтоох дьаһалталай территорияларыгар баар мелиоративнай системалары совхозтар реорганизацияга барбыттарын кэинэ чааһынай дьоннор, бааһынай хаһайыстыбалара күөс өттүнэн көтүрэр түбэлтэлэрэ таһаарылларынан, дьаһайбын:

1. Улуус дьаһалтатын ЖКХ-ба отдела (Игнатьев Н. М.) тыа хаһайыстыбатын управлениетын (Сыолятин Г. П.) кытта биһргэ олохтоох дьаһалталай сирдэригэр-уоттарыгар баар туһаттан тахсыбыт мелиоративнай системалары чуолкайдыйларыгар.

2. ЖКХ отдела «Намгазстрой» ПМК-тын (Федоров А. А.) кытта мелиоратив-

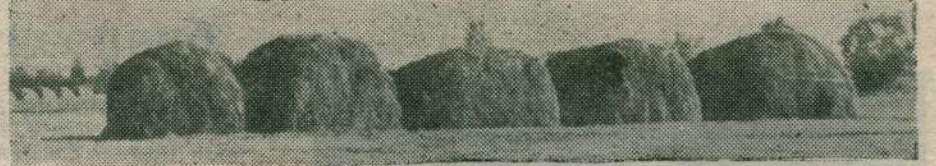
най системалары көтүрүүгэ, ысқылаакка харайыыга уонна батарыга дуогабар түһэрсэригэр.

3. «Намгазстрой» ПМК-аны Нам улууһугар туһаттан тахсыбыт мелиоративнай системалары көтүрүүгэ бырааптаах тэрилтэнэн 1997-98 сылларга билинэргэ.

4. Олохтоох дьаһалталай «Намгазстрой» ПМК наадата суох мелиоративнай системалары көтүрүрүгэр, ысқылаакка харайарыгар көмөнү оҕороллоругар.

Улуус дьаһалтатын баһылыгын бастагы солбуйааччы **Е. Е. ИВАНОВ.**

2.09.97 с. № 693-рп.

1997 с. балабан ыйын 4 күнүнээҕи тургуунан. Бастагы сыыппара — үүнэн иһэринэн график уонна иккис сыыппара — дьиниэбинэн кэбиһи тонна, үһүс — графиги толоруу бырыһыана.

Үөдэй нөһилиэгэ	3513	2940	85
I Хомустаах нөһ.	2540	2290	90
Партизан нөһилиэгэ	1650	1683	102
Никольский нөһ.	880	708	80
Хамаҕатта нөһилиэгэ	2757	2316	84
Хатын Ары нөһ.	3386	2932	87

Бөтүг нөһилиэгэ	1625	1370	84
Модут нөһилиэгэ	2512	1990	79
Хатырык нөһилиэгэ	2290	1812	79
Түбэ нөһилиэгэ	1717	1584	92
Арбын нөһилиэгэ	703	690	98
Көбөкөн нөһилиэгэ	1836	2360	128
II Хомустаах нөһ.	2460	1920	78
Таастаах нөһилиэгэ	397	540	136
Салбаң нөһилиэгэ	1172	1145	98
Ленскэй нөһилиэгэ	1766	1840	104
Былырын баччаҕа	36125	14323	40
Быйыл барыта	31248	28120	90

КЫСТЫК — 97

Хойутаан да буоллар

Хатырык нөһилиэгэр кыстыкка бэлэмгэ эмне атын нөһиликтэргэ курдук үгүс ыарахаттар бааллар. Маныаха харчы тийбэтэ, матырыйаал кыһан атылаһыллыбата балаһыаньаны ордук уустуругдар. Ити биричиннэлэр содуларыгар нөһиликкэ кыстыкка бэлэмнэни үлэтин хайа да сыллаабыр хойутаан сабалаатылар.

Хатырык нөһилиэгэр 7 котельнай дьыл тымны кэмигэр объекттары итинэн хаачыйаллар. Билигин тургуунан икки котельнай итинин биһэр кыахтаахтар. Атыттарыгар улахан өрөмүөнү үлэлэр ытыллыахтаахтар. Маймаҕа 3 котельнай оттуллуохтаах. Децад котельнайгар илиннэстала баар буоллабына уу кутулар емкоһын сваркалаан ити биһиллэр кыахтаах. Кулууп уонна маһаһын котельнайдарыгар капитальнай өрөмүөннөр оҕоһуллуохтаахтар. Оччобуна эрэ ити котельнайдар объекттары итинэн хаачыйахтаара. Оскуолаҕа дьытэтэн оттулар котельнайга бытархай өрөмүөннөр барыахтаахтар. Атамайга баар гаражка араас кээмэйдээх турбалар наадалар. Иттир систематын тиһигин ыраастаатарына эрэ үлэ бэлэм буолуоҕа.

Хатырык дьесадыгар биһир котел уларытаахтаах. Бааньыкка ити ууну кутар 2,5 — 3 тонна кыамталаах емкость сыттын эмэхсийбит. Кини кварталнай котельнайга былырын сайын капитальнай өрөмүөн ытыллы-

быта. Оно олохтоох дьытэтэн коммунальнай хаһайыстыбатын тэрилтэтин үлэһиттэрэ бэйэлэрин күүстэринэн урут чоһунан оттулла турбут 6 оһоһу көтүрэн, саналы таһан газка көһөрбүттэрэ. Өрөмүөнү ытарга саһа оһохтору атылаһар харчы суоһунан атын сирдэртэн быраһыллыбыт оһохтору көтүрэн туһамыттара. Ол курдук икки оһоһу Маймаҕаттан, үһү Арбынтан тийбиттэрэ. Ити котеллар эргэлэрэ да бөрдө, туһанылыбатахтара да ыраатан итэбүстэрэ элбэбэ. Кини кварталнай котельнайга 6 оһох турбуттан иккитэ кыра кыамталаах, убаҕас оттукка анамтата буоланнар быйыл күһү уларытыллан, саналы таһыллар буолдулар. Котельнай оһохторугар буруону хачайдыр вентилятордар суохтарынан улахан кыһын эрэйдэммиттэр. Дьытэтэн коммунальнай хаһайыстыбатын үлэһиттэрэ бэйэлэрэ көбүлэһиннэринэн сиемени үрдэрэ вентиляторы уларытан оҕорон, буруону хачайдыр вентилятор онугар туруоран, балаһыаньаттан тахсыбыттар. Быйылгы кыстыкка буруону хачайдыр вентилятордары булан саһаны туруордахтарына эрэ оһохтор толору көдүүстээхтик үлэһир кыахтаахтар. Онтон буруону хачайдыр вентилятордар республика суохтар эбит. Хатырыктар былырынгыттан кыаллыбатах икки оһохтору уларытан, универсал котеллары туруорар былааннаахтар. Былырын биһир саһалла-

на сыспыта. Сааскы өттүгэр Дьокуускайга котеллар баар эрдэхтэринэн харчы суох буолан кыһан ылбатахтара. Ол түмүгэр билигин КВ котеллары уларытан оҕорон туруорарга күһэллиннэлэр.

Нөһилик олохтоохторун итинэн хаачыйыыга Кутуков И. С. начальниктаах, Дьяконов Н. А. теплотехник-инженердээх, 40-тэн таһа үлэһиттээх олох-дьаһах коммунальнай хаһайыстыбатын тэрилтэтэ кыһамнытын ууран үлэһир. Кинилэр төһө даһаны ааспыт сыллааһы үлэлэрин төлөбүрүн ааһыбаталлар. «матырыйаал суох» — дьини баран быар куустан оһорботтор. Онтонмантан эргэ-урба турбаны, араас тиһир хомуйсан, ону сваркалаан өрөмүөнү ыталлар.

Кыстык туһунан боппуруос нөһилик дьаһалтатын коллегиятыгар дьүүлэһиллибит. Оно тэрилтэлэр салайааччыларын кыстыкка бэлэмнэрин туһунан информациялары истилибит. Салайааччылар бары кини кварталнай котельнайтан быһаччы тутулуктаахтарын, кыра өрөмүөнү ытарга харчы, кырааскалырга кырааска суоһун, түнүк таһа, тоһоһо тийбэтин, оһох үгүс мөһөйдэри үөскэтэллэрин коллегияга иһитиннэрибиттэр.

Быйыл сайын олохтоох орто оскуолаҕа капитальнай өрөмүөн ытыллара былааннамыт. Таас оскуола тоһуутун кэнниттэн иттир систиэмэтэ арытатыллыбыт. Онон ааспыт сылларга ос-

куола дьытэтэ олус тымныбыт. Ити биллэн турар үөрэнээччилэр үөрэнэллэригэр, учууталлар үлэһиллэригэр оһуулаах буолбута саарбахтаммат. Тымныһын ырыһыттан үгүс уруоктар, үлэ күннэрэ көтүтүллүбүттэр. Нөһилик кинин объекттарын күһүнгү уонна кыһынгы сезоннарга бэлэмнэһир, олохтоох дьыт-уот коммунальнай хаһайыстыбатын үлэһиттэрэ оскуола иттир ситимин тупсаран оҕорууга бэйэлэрэ туһунан былааннаахтар. Турбаларынан регистрдары оҕортоон, вентилятор оһордон, итин салгыны үрдэрэн итинин биһэр санаалаахтар. Ити табылынаһына, оскуола иһигэр саамай сөрүүнэ 12 кыраадыска тэннэһибэ. Өскөтүн салгынынан иттири табылынаһына, өссө сылаас буолуоҕа.

Кыстыкка бэлэмнэни үлэтигэр нөһилик олохтоохторо бары даһаны турунан, санааларын ууран үлэһи-хамсы сылдыаллар. Онон харчы кэлбэтэ, матырыйаал суоһа мөһөйдэри үөскэтэллэр. Ити үлүгүрдээх кини кварталнай котельнайы былырын сайын өрөмүөннэбит дьон, күн бүгүнгүгэр дьытэри үлэлэрин төлөбүрүн ааһыбаталлар. «матырыйаал суох» — дьини баран быар куустан оһорботтор. Онтонмантан эргэ-урба турбаны, араас тиһир хомуйсан, ону сваркалаан өрөмүөнү ыталлар. Билигин 20-н таһа кинилээх үс биригээдэ, үкүлэрэ кочегардар, өрөмүөнү сылдыаллар. Туора дьонго хамнас төлөөн үлэлэтэр кыахтара суох. Олохтоохтор Егор Сыроватский, Василий Сидоров, Николай Докторов, Владимир Дьяковский, Егор Ноговицын, Афанасий Соловьев, суоппар Юрий Николаев, о.д.а. баар балаһыаньаны өйдөннөр биһирэмэлэрин ааһыбакка сүүрүлэр-көтөллөр. Кооперативнай хаһайыстыба техниканан, уматыгынан көмөлөһөр.

Кыстык бэлэмнэгэр иттир ситим өрөмүөнэ проблема анар эрэ өртө. Аны дьытэри өрөмүөннэн, кырааскалаан, сылытан, дьон оһорор уонна үлэһир усулуобуйалара тэриллэхтээх. Өрөмүөнү үлэһиттэрин сөптөөх биригээдэлэр бааллар. Кинилэр кыра да буоллар харчыны урут төлүүрү ир-

диһлэр. Ол харчы суоһун курдук суох.

Кыстыкка бэлэмнэнини ытарга кирпиччэ, иттир ситимгэ араас турбалар о.д.а. матырыйааллар тийбэтэр.

Бары тэрилтэлэр үлэһиттэрэ үлэһир дьытэрин оһостуноо эбиттэр. Кулууп, спортсаала үлэһиттэрэ харчы тийбэтинэн уопускаҕа ытыллыбыттар. Кинилэр бу күннэргэ саһа түмсэн эрэллэр. Кыра да буоллар кырааска баар эбит. Онон кыра өрөмүөн, кырааскалааһын сабалаһахтара. Балыһа өрөмүөнү Румянцева М. И. салайар Намнааһы промкомбинат коллективин биригээдэтэ ылыммыт. Кулуупка эмнэ улахан өрөмүөн ытыллыахтаах. Кулууп дьытэтин ааннара, муостата, түнүктэрэ, истэһинэ өрөмүөнүгэ наадыһыттарга быданнаабыт. Пилорама өрөмүөнүгэ туттуллар матырыйаал ситэ бэлэмнэммит. Кулууп өрөмүөнүгэр 50 мөл. солк. көрүллүбүт. Харчы суоһунан ити сууматтан 20 мөл. сотуллубут. Аны кыһын М. К. Аммосов 100 саһын туолуутугар аналлаах юбилей ытыллыта кулуупка былааннаанар. Онон юбилейга аналлаах киэргэтин оһоһулуохтаах. Өтөр кэмнэн өрөмүөнү билбэтэх спорттивнай саала сөргүтүллүөхтээх. Күһүн айы завалинкатын хаһатан кыстыгы туоруулар эбит. Спорттивнай саала муостата аһаһас, онон тымны.

М. К. Аммосов аатынан Хатырыктааһы орто оскуола кэлин сылларга тымнытын үөрэнээччилэри, үлэһиттэри улахан кыһын эрэйдээтэ. Быйылгы юбилейдаах сылга бу оскуола өрөмүөнүгэр 270 мөл. солк. көрүллүбүт. Үлэһир биригээдэлэр бааллар. Кинилэр кыра да буоллар хамнастарын суотугар харчыны көрдүүлэр. Итинин сөргэ оскуола иттир систематын тупсаран оҕоруу көрүллэр.

Быйыл күһүн уу суола сабыллан иннинэ Көбөкөнтөн 130-ча тонна газоконденсат тизэллэхтээх. Бу күннэргэ икки массынаны тийэбиттэр. Таас чоһунан хаачылылы туруга мөлтөх. Дьаһалта баһылыга Собакин Е. Н. этэринэн, улуус дьаһалтатын финансовай управлениета урукку сылларга кэмигэр харчыны биһэрэн, чо-

бунап эрэйэ үсөх хаачылыбыттар. Быйыл даһаны эрэллэрин сүтэрбэттэр.

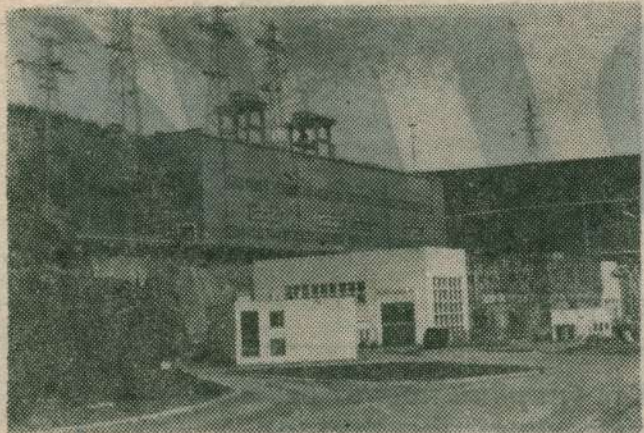
Нөһиликкэ кыһынгы кэмгэ маһы оттор. Ону нөһилик дьаһалтата маһы кэттэрэн сүрүннүүр. Билигин тыага 500 куб.м. эрбэммит мас бэлэм. Ону бэлэмнэбит дьон бэйэлэрэ тийэн, дьон тусаһаларыгар сүөкүөхтээхтэр. Биһирдүүлэн ыаллар оттор мастарын саас бэлэмнэтэр буолбуттара үс үлэ буолбут. Сэри, тыыл, үлэ ветераннарын оттук маһынан олохтоох дьаһалта хаачыйар. Итинэн барыта эри-дэхси буолбатах. Итэбэс-быһаһас элбэ.

Ааспыт кыстыкка уон ыалга Корея оһоһун киллэрбиттэр. Ыаллар саһа оһохторун сирбэтэхтэр. Маһынан оттунардааһар арыһы чөпчөки курдук. Ол онугар дьаһалта убаһас уматыгын булуутугар уонна тийиттигэр ыарахаттары көрсүүһүлэр.

Сайынгы кэмгэ нөһиликкэ оттоон бэйэтэ тизээр. Чугас өртүн эрдэ тизтэрэллэр. Өскөтүн 2-3 сыллааһыта ыаллар бары отторун күһүн эрдэ тийтэрэр эбит буоллахтарына, быйыл сайын аһыйабыт. Төһө даһаны ардаатар, от үүнүүтэ мөлтөбүн үрдүнэн нөһилик олохтоохтору сезоннааһы былааннарын толору эрэллээхтэр.

— Биһир дойдулааһыт, уһулучулаах государственнай деятель М. К. Аммосов төрөөбүтэ 100 сылаах юбилей аатарынын бэйэ бодобутун тардынан, өрөһөн-чөһөн көрүстэхпитинэ саһатанар. Тэрилтэлэр салайааччыларын кытта күһүнгү ыраастаны боппуруоһун былааннааһыттыт. Бу күннэргэ бөһүөлөктэри ыраһырды, өрө тардыны, хомунуу үлэлэрин сабалаһыттыт. Биһир да кини, тэрилтэ ити дьаһалтан туора туруохтара суоһа дьин эрэлм улахан. Күһүн олохтоохтор сир аһын соһотуопкалаатылар. Ити биллэн турар кырата суох көмө буолуоҕа. Төһө даһаны ыарахаттар баалларын үрдүнэн кыстыкка киһирин проблемаларын быһаарарга эрэлбитин сүтэрбэпит, — диһир Хатырык нөһилигин Дьаһалтатын баһылыга Егор Николаевич Собакин.

В. СЫРОМЯТНИКОВ.

1997—98 с.с. Нам улууһун дьаһалтатын салаа профсоюзтар сэбиэттэрин уонна үлэни биэрээччилэр икки ардыларыгар сөбүлэни

БУ СӨБҮЛЭНИИ ЭКОНОМИКАНЫ РЕФОРМАЛААҤЫН УОННА ТУРУКТААХ ОҢОРУУ УСУЛУОБУУАТЫГАР «КОЛЛЕКТИВНАЙ ДУОГАБАРДАР УОННА СӨБҮЛЭНИЛЭР ТУСТАРЫНАН» РФ СОКУОНУГАР УОННА 1997 СЫЛГА СР ПРОФСОЮЗТАРЫН ФЕДЕРАЦИЯТЫН ИККИ АРДЫЛАРЫГАР РЕСПУБЛИКАНСКОЙ СӨБҮЛЭНИИГЭ СӨП ТҮБЭНИННЭРЭН, УЛУУС РАБОЧАЙДАРЫН УОННА СУЛУУСПАЛААХТАРЫН СОЦИАЛЬНАЙ КӨМҮСКҮҮР СЫАЛЫНАН ТҮНЭРСИЛИННЭ.

УЛУУС БАРЫ САЛААЛАРЫГАР ХАМНАС ТӨЛӨБҮРҮГЭР УОННА ҮЛЭ УСУЛУОБУУАТЫГАР, ДЬАРЫКТААХ БУОЛУУГА, ГОСУДАРСТВЕННАЙ ПРЕДПРИЯТИЕЛАР, ҮӨРЭБИРИИ, ДОРУОБУУА ХАРЫСТАБЫЛЫН, КУЛЬТУРА, ДЬИЭ-УОТ КОММУНАЛЬНАЙ ХАҤААЙЫСТЫБАТЫН, ТУТУУ ТЭРИЛТЭЛЭРИН ИТИЭННЭ ТЫА ХАҤААЙЫСТЫБАТЫН ҮЛЭНИТТЭРИН СОЦИАЛЬНАЙ МЭКТИЭЛЭЭНИНГЭ, СОЦИАЛЬНАЙ ҮЛЭБЭ СЫҤААННАҤЫЛАРЫ СҮРҮННЭЭНИНГЭ БУ СӨБҮЛЭНИИ ПРАВОВОЙ АКТАНАН БУОЛАР.

I. УОПСАЙ БАЛАҤЫАННА

1. Бары үс өрүттэр бэйэлэрин болумуочуйаларын билинэллэр. Кинилэр хардарыта тэн бырааптаах биригэ үлэлээһингэ, итэҕэйсигэ, хардарыта өйдөһүүгэ уонна эппиэтинэскэ олобуран сыһыаннаһаллар.

2. Бу сөбүлэни улуус бары салааларын үлэнииттэригэр саамай кыра социальнай мектиэлири олохтуур уонна бэйэни үбүнэн хааччыны баар буоллаҕына бу мектиэлээһини кэнэтэргэ былаас олохтоох органнарын уонна үлэ коллективтарын бырааптарын хааччахтаабат.

3. Бу сөбүлэни правовой актанан буолар уонна кини усулуобуйалара түһэрсит өрүттэргэ эбэһэтэлиһидэр уонна өрүттэр илии баттаабыт күннэриттэн күүһүгэр киһир.

II. ӨРҮТТЭР ЭБЭҤЭТЭЛИСТИБЭЛЭРЭ

1. Улуус дьаһалтата, салаалар икки ардыларынааҕы улуустааҕы профсоюзтар сэбиэттэрэ уонна үлэни биэрээччилэр предприятиеларга, учреждениеларга, улуус коллективнай, бааһынай хаһаайыстыбаларыгар үлэни биэрээччилэр уонна профсоюзнай комитеттар икки ардыларыгар коллективнай дуогабардары түһэрсии суолунан бу сөбүлэниини олоххо киллэрингэ бэйэлэригэр эбэһэтэлистибэ ылыналлар.

2. Хас биридди үлэниит социальнай уонна экономической таһымн үрдэтиини мектиэлиир производствоны сайыннарыга усулуобуйаны тэрийии наадалааҕын сөбүлэни кытыылаахтара билинэллэр.

3. Бу сөбүлэниигэ илии баттаабыт ханнык бабарар өрүт сөбүлэниини уларытарга уонна эбэргэ этии киллэрэр бырааптаах, олор өрүттэр хайы-нахха ылыммыт эбэһэтэлистибэлэрин толорууга мэхэйи үөскэтиэ суохтаахтар. Ити этиилэр өрүттэр хардарыта сөбүлэниилэринэн ылыллыахтарын сөп.

4. Сөбүлэни дьайар кэмигэр предприятиелар уонна тэрилтэлэр салайааччылары бу сөбүлэни усулуобуйатын толорор буоллахтарына салаалар икки ардыларынааҕы профсоюзтар сэбиэттэрэ коллективнай акталары биллэрингэ, забастовкалары уонна атын дьайылары туоратыга тутунуулаах буоларга эбэһинэстэнэр.

5. Улуус дьаһалтата СР Правительствотыгар учреждениелары, тэрилтэлэри, предприятиелары уонна коллективнай хаһаайыстыбалары, бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциациятын 1997-1998 сс. усталарыгар сөптөөх кэмигэр толору үбүлүүргэ этиилээх киһир уонна үлэ туһунан РФ сокуоннарын Кодексын 96 ыст. олобуран улуус бюджетнай тэрилтэлэрин үлэнииттэригэр хамнас төлөбүрүгэр хойугатыны таһаарбат, ону тэнгэ улуус хозрасчетнай тэрилтэлэригэр хамнас төлөбүрүн систематын сүрүннүүр.

III. ҮЛЭ БИРИЭМЭТЭ

1. Туттулла сылдыар законодательствоҕа сөп түбэһиннэрэн өрүттэр хааччийаллар:

1.1. Рабочайдар уонна сулууспалаахтар үлэлиир кэмнэрин нормальной үһүнүн, 8 чаастаах үлэ күннээх 40 чаастаах үлэ нэдиэлэтин.

Дьахталларга хамнастарын төлөөн туран 36 чаастаах үлэ нэдиэлэтин, туттулла сылдыар законодательствоҕа сөп түбэһиннэрэн толору үлэ нэдиэлэтин кээмэйинэн. Предприятиелар уонна тэрилтэлэр коллективнай дуогабардарынан быһаарыллар.

1.2. Бырааһыннык иннинээҕи күннэргэ үлэ чааһын үһуна 1 чааһынан кылгатыллар.

1.3. 1 уонна 4 кылаастарга үөрэнэр оҕолоох дьахталларга хамнаһын төлөөн туран балаган ыйын 1 күнүгэр үлэттэн босхолонуллар.

1.4. Үлэнииттэр үлэлэрин режимэ уонна сыһыаннара предприятиелар уонна тэрилтэлэр коллективнай дуогабардарынан быһаарыллар.

1.5. Бу сөбүлэни дьайытын устатыгар үлэнииттэр төлөбүрө суох күһэллэн уопускаларын иһин компенсацияны төлөөһүн. Предприятие, тэрилтэ профсоюзун сайабылыаннаатыгар уонна бирикээс куоппуйатыгар олобуран дьарыктаах буолуу фондатын суотуттан. Күһэллэн кураанах уопускаҕа сылдыар үлэнииттэргэ (предприятие, учреждение, тэрилтэ) компенсационнай төлөбүрдэри биэри бэрээдэгин уонна усулуобуйаларын туһунан балаһыаннааҕа сөп түбэһиннэрэн, бирикээс 51, 2.04.94 с.

IV. ҮЛЭ ТӨЛӨБҮРЭ

1. Улуус үлэнииттэрин үлэлэрин төлөбүрүн уонна социальнай көмүскэллэрин мектиэтин источнигынан үлэ коллективтарынан үлэлээн булуллубут үп-харчы итиэннэ олохтоммут бэрээдэгинэн бюджеты толорууга бэриллэр атын источниктар буолаллар.

2. Сүрүн дьарык буолбатах предприятиелар үлэнииттэрин мунутуур кыра хамнастара СР законодательствотыгар сөп түбэһиннэриллэн олохтонон. Хамнас төлөбүрүн бачача үрдүк таһыма бэйэ үптээх-харчылаах буоллаҕына олохтонон сөп уонна улуус предприятиеларын, учреждениеларын коллективнай дуогабардарыгар көрүллүөхтээх.

3. Кыһалбаттан простуойдааһынга, үлэниит буруйуттан буолбатах түбэлтэҕэ, үлэ фрона, материальной ресурсаларынан хааччыны суобуттан, күүтүллүбэтэх балаһыанналар кэмнэригэр у.д.а. күһэллэн тохтобул кэмигэр хамнас төлөбүрө тарифнай ставка (оклад) үс гыммыт икки кээмэйинэн аабыллар.

4. Түүнүгү кэмигэ уонна бырааһыннык күннэргэ үлэ иһин төлөбүр предприятиелар, учреждениелар, тэрилтэлэр, уопсастыбалар коллективнай дуогабардарынан олохтонон, ол гыннан баран законодательствонан көрүллүбүтүн кырата суобунан.

5. Үлэни биэрээччи инициативатынан кадрдары хаттаан бэлэмнээһин уонна атын идэҕэ үөрэтиигэ тиһэх үлэлээбит миэстэтигэр ыйдааҕы орто хамнаһын 100% кээмэйинэн төлөнөр.

6. Профкомнар председателлэрин салалтатынан хамнаһы кэмигэр биэрини хааччыны хонтуруоллааһынга профсоюзнай постар тэриллэллэр, олор хамнас хойугааһынын биричинэтин туһунан информацияны истэр бырааптаахтар.

7. Үлэни биэрээччилэр үлэ төлөбүрүн кэмигэр биэри механизмын олоххо киллэрэллэр, бу боппуроска профсоюзтарга наадалаах ин-формацияны биэрэллэр.

8. Олорор минимумтан кыра хамнастаах үлэни тэргэ нолуоктан босхолоон туран компенсационнай төлөбүр киллэриллэр.

9. Оскуоланы бүтэрбиттэргэ үлэ миэстэтин былааннаах ахсаанын хаачыйбыт салайааччылар дьарыктаах буолуу фондатын суотуттан бириэмийэлэнэллэр.

V. УОППУСКАЛАР

1. Сыл аайы төлөнүллэр уопуска уопсай уһунун 24 үлэ күнүнэн быһаарарга, алта күннээх үлэ нэдиэлэтинэн ааҕан, компенсация быһытынан эбии — 21 үлэ күнүн уонна эбии — уһун сыллаах үлэ иһин уопусканы коллективнай дуогабар быһытынан.

2. Үлэни биэрээччилэр уонна профсоюзнай органнар коллективнай дуогабары түһэрсэллэригэр баар үптэрин-харчыларын кыабынан үлэни тэргэ эбии уопусканы олохтууллар, ити РФ КЗОТ-ун 68 ыст. уонна атын локальной нормативнай акталарынан көрүллэр, сыл аайы бэриллэр сүрүн төлөнүллэр уопусканы таһынан.

3. Предприятиелар, учреждениелар, тэрилтэлэр босхоломмото профкомнарын председателигэр сыл аайы төлөбүрдээх үс үлэ күннээх эбии уопуска бэриллэр.

VI. ДЬАРЫКТААХ БУОЛУУ ТУҢУНАН

1. Предприятиены, тэрилтэни, учреждениены, акционернай уопастыбаны суох онорууга уонна үлэни тэргэ босхолоонунга компенсация төлөбүрү законодательствонан олохтоммут бэрээдэгинэн итинэн усулуобуйанан бэриллэр.

2. Предприятиены, тэрилтэни, учреждениены, уопастыбаны сабыыга (суох онорууга), ону тэнэ структуратын уларытыыга эбэтэр профилын кубулуутууга, хас биирдии чопчу түбэлтэбэ, онно үлэлиир үлэни тэргэ үлэни биэрээччи уонна профсоюз бииргэ быһаараллар.

3. Улуу бары салааларын үлэни тэргэ маассабай босхолоонун туттулла сылдьар РФ законодательствотыгар уонна дьарыктаах буолууга көмөлөһүүгэ үлэни тэргэ туһунан балаһаннаа сөп түбэһиннэрэн ытыллар, ити РФ Правительствотын 5.02.93 с. 99 №-дээх уураабынан бигэргэтиллибитэ.

4. Үлэни биэрээччилэр профсоюз комитетын кытта бииргэ предприятие средствотын суотугар үлэни тэргэ үлэти суох буолууттан эбии страховкалааһыны ытыахтарын сөп.

5. 1997-98 сс. улууска дьарыктаах буолуу программатын толорууга өрүттэр кыттыны ытталлар.

VII. ЛЬГОТАЛАР УОННА КОМПЕНСАЦИЯЛАР СОЦИАЛЬНАЙ МЭКТИЭЛЭРЭ

Үлэни биэрээччилэр уонна предприятиелар, тэрилтэлэр, учреждениелар, акционернай уопастыбалар үлэни коллективтара бэйэлэрин дьаһалларыгар баар үпкэ-харчыга тирэбирэн, коллективнай дуогабарга манньк социальной мэктиэлэри уонна льготалары олохтууллар:

1. Үлэни биэрээччи, эмсэбэлээһини ылыыга эппиэттээх эмсэбэлээбиккэ компенсация онорор эбээһинэстээх, «Үлэни биэрээччилэр үлэни тэргэ эмсэбэлэниитигэр, идэтинэн ырыытыгар эбэтэр доруобуйатын атыннык да буортулааһынга, үлэбэ эбээһинэстэрин толорууну кытары сибээстээххэ төлөбүр быраабылаларыгар» сөп түбэһиннэрэн, РФ Үрдүкү Сэбиэтин уураабынан бигэргэтиллибитэ, 24.12.92 с. Т 4214-1.

2. Үлэ инбэлииттэригэр 3 сылга биирдэ саамай кыра хамнас 10 төгүл ылыллыбыт кээмэйинэн компенсацияны төлөөһүн эбэтэр медицинскэй көрдөрүүгэ сөп түбэһиннэрэн путевканы биэри.

3. Пенсияга тахсыыга, идэтинэн ыалдыбыт үлэни ккэ, операцияны барбыкка, алдьархайга түбэспиккэ биир кэмнээх пособие төлөнөр, ону тэнэ үлэни өлөр түбэлтэтигэр дьэ кэргэнин чилиэнэригэр пособие бэриллэр.

4. Үс уонна онтон элбэх олоххо дьэ кэргэттэргэ коллективнай дуогабарга этиллибитин быһытынан оскуолаба кириэн иннинэби саастаах олохтор тэрилтэлэригэр сырытыннары иһин төлөбүр намтатыллар.

5. Льготалар, мэктиэлэр, компенсациялар переченнэрэ үп-харчы баар буоллабына, кол-

лективнай дуогабарга көрөн, үлэ коллективын быһаарытынан кэргэтиллиэн сөп.

6. Дьаһалта уонна профсоюзтар улуус олоор дьээлэри тутууга программатын толорууга мэрэлэри ытталлар.

7. Өрүттэр үөрэнээччилэр сайынгы сынналаннарын тэрэһиннээхтик ытарга эбээһинэстэнэллэр.

8. 1997 сыл — Үөрэх сылынан биллэриллибитинэн Үөрэх министрствотунан уонна улуус дьаһалтатынан ылыныллыбыт холбоһуктаах мероприятиелар 1997 сылга Нам улуунугар үөрэхтэһин 125 сылынан бары ытыллыллар.

9. Предприятиеларга, учреждениеларга хамнас төлөбүрүн фондатытан 2% бириэмийэлиир фонданы манньк бэрээдэктээх көрөргө: 50% — материальной көмөбө, 50% — бириэмийэбэ.

10. Коммунальной өгөлөргө льготалаахтарга өттүк мас саамай кыра нуорматын сылга 18 кубометрынан олохтуурга.

1. Улуу дьаһалтата бары салааларга үлэ харыстабылыгар политиканы олоххо киллэрэр, ол сылынан:

— үлэ усулуобуйатын уонна харыстабылын тупсарыыга, производствога дэни-оһолу намтатыыга, предприятиеларга, учреждениеларга профессиональной ырыылары туоратыыга туһуламмыт мэрэлэри ылар,

— улуу салааларыгар дэн-оһол тахсар түбэлтэтин биричиннэлэрин анализтыыр, итинээх олобуран производствога дэн-оһол тахсытын намтатыыга туһуламмыт мэрэлэри предприятиеларга олоххо киллэриигэ информацияны уонна методическай сүбэлэри бэлэмниир,

— «Үлэ харыстабылын туһунан» сокуонга сөп түбэһиннэрэн производственной дьээлэри, тутуулары, оборудованиены туһаныыга, технологическай процесстар куттала суох буолууларыгар, ону тэнэ коллективнай уонна биридиилэн көмүскэни средстволарын көдүүстээхтик туһаныыны уонна специалистары таһаһынан хаачыйар.

2. Салаалар профсоюзтарын улуустаабы комитеттара профсоюзтар республикатаабы комитеттарын кытта бииргэ үлэ харыстабылыгар уонна экологияга коллективнай дуогабарга ыйыллыбыт быраабылалары тутуһуну общественной хонтуруолааһыны олохтоонунга үлэни ытталлар.

— үлэ усулуобуйатыгар уонна харыстабылыгар, үлэ буортулаах усулуобуйатын иһин льготаларга уонна компенсацияларга интэриэстэри көмүскүүр сылынан, үлэ процесстарын толоруунан сибээстээх дэн-оһол тахсытын түбэлтэтигэр үлэни тэргэ консультационнай көмөнү онороллар.

IX. ПРОФСОЮЗНАЙ ОРГАНАР УОННА ҮЛЭНИ ТЭРГЭ БЫРААПТАРЫН МЭКТИЭЛЭЭНИН

1. Үлэни биэрээччилэр уонна дуоһунастаах дьоннор «Профессиональной союзтар, кинилэр бырааптарын итинэн үлэлэрин мэктиэлэрин туһунан» РФ, «СР-га профессиональной союзтар тустарынан» сокуоннарга сөп түбэһиннэрэн профсоюзтар бырааптарын тутуһаллар уонна үлэлэригэр бары өттүнэн көмөлөһөллөр.

2. Профсоюз бырааптарын кэспит эбэтэр кини сокуоннай үлэтин мэхэйдэһэр дуоһунастаах дьоннор законодательствонан олохтоммут бэрээдэгинэн эппиэтинэскэ тардыллыллар.

3. Үлэни биэрээччилэр, дуоһунастаах дьоннор профсоюзнай тэрилтэлэр бэрэстэбиитэллэрэ предприятиеларга, тэрилтэбэ, учреждениеба, акционернай уопастыбага уставной сорукарын уонна законодательствонан бэриллибит бырааптарын толорууга сылдыыларын мэхэйдэһэр бырааптара суох.

4. Профсоюзнай органнар састааптарыгар быбардаммыт уонна производственной үлэти босхоломмото үлэни атын үлэбэ көһөрүү, дисциплинарнай мэрэни туттуу, администрация инициативатынан ууратыы профсоюзнай органтан сөбүлэнэ суох таһаарылыа суохтаах, РФ КЗОТ-ун 235 ыст. сөп түбэһиннэрэн.

5. Предприятиелар салайааччылары РФ КЗОТ-ун 232 ыст. сөп түбэһиннэрэн быбардаммыт профсоюзнай (улуустаабы) органнарга, комитеттарга хамнас фондатытан 0,3 %-тан итэбэһэ суох социальной-культурнай уонна физкультурнай үлэбэ аһараллар.

6. Үлэни биэрээччилэр уонна профсоюзнай органнар коллективнай дуогабардары уонна сөбүлэһилэри түһэрсингэ босхоломмот проф-

союзнай үлэни тэргэ уонна быбардаммыт органнар үлэни тэргэ бу предприятие, учредение уо.д.а. үлэни тэргэ олохтоммут льготалары уонна социальной мэктиэлэри көрөллөр.

7. Өрүттэр предприятиелар, тэрилтэлэр, учредениелар, уопастыбалар бухгалтерияларын нөһүө чилиэнэскэй профсоюзнай усунуостары хомуйуу туттулла сылдьар бэрээдэгин онуонан хаалларга сөбүлэстилэр, үлэни тэргэ суругунан сайабылыанналарыгар олобуран итинэн коллективнай дуогабардарга туһааннаах суруйуу баар буоллабына.

8. Социальной аһылыгы тэрийиигэ, ветераннарга, кыаммат үлэни тэргэ льготнай дьэуот биэриигэ, санитарнай-гигиеническэй нуорманан, үлэ куттала суох усулуобуйатынан хаачыйыыга, үөрэбири учреждениеларын саҕа тутууларын уонна оһолор сайынгы үлэлэрин, сынналаннарын объектарын тутууга ведомственной үлэ харыстабылын сулууспалара уонна профсоюз специалистара бииргэ кыттыларыгар мэрэлэри ырытан онорор уонна олоххо киллэрэр.

9. Курорттарга, сынналан санаторнай дьэуолэригэр, санаторий-профилакторийдарга доруобуйаны тупсарар, социальной аһылыкка путевкалары булар.

— социальной аһылык путевкаларын 50 %-на кыаммат дьэу кэргэттэргэ босхо бэриллэр.

10. Салайааччыны кытта үлэ дуогабара тохотуллуон сөп профсоюзнай орган модьуйуутунан: үлэ туһунан законодательствоны кэһин иһин, коллективнай дуогабарынан эбэһээтэлиститибэлэри толорбот буолуу иһин, бүрүкүрээттэһин, балакыта иһин, былааһы уонна сулууспалы боломуочуйаны наһаа туттан, профсоюзнай устаабы кэһин уонна профсоюзнай органнар уураахтарын аахайбат, толорбот буолуу иһин.

— профсоюзтар үлэлэрин харгыстааһын иһин.

11. Салайааччылар профсоюзнай органнар ыгырылары, сайабылыанналарын, этиллэрин, модьуйууларын сөптөөх кэмигэр көрөллөр уонна ылыктыах быһаарыны биэрэллэр.

12. Профсоюзтар бюджет таһынаабы фондаларга нолуок төлөбүрүттэн босхолоноллар, «Профсоюзтар тустарынан» СР Сокуонун 26 ыст. сөп түбэһиннэрэн.

13. Улуу профсоюзнай органнара олохтоох дьаһалталарга экономическай уонна социальной сайдыы былааннарын толорууга көмөлөһөллөр. Үлэ дьисциплинэтин бөһөргөтүүгэ, общественной бэрээдэги харыстааһынга, квалификацияны үрдэтиигэ үлэни ытталлар, предприятиеларга уонна учреждениеларга, ону тэнэ улуу үрдүнэн ытыллар мероприятиеларга актыбынай кыттыны ытталлар. Коллективнай дуогабардарга уонна сөбүлэһилэргэ олобуран, бары таһымнарга дьаһалта уонна профсоюзтар икки ардыларыгар социальной бииргэ үлэлэһин механизмын тэрийиигэ уонна тупсарыыга үлэни сүрүннүүлэр. Сөбүлэһини толоуутун хаамыыта уонна түмүктэрэ сөбүлэһини түһэрсит өрүттэр холбоһуктаах муннаахтарыгар көрүллэр, сылга иккиттэн итэбэһэ суох өрүттэртэн биирдэстэрин модьуйуутунан.

XI. СӨБҮЛЭҺИНИ КЭҺИИ УОННА ТОЛОРБОТ БУОЛУУ ИҺИН ЭППИЭТИНЭС

Сөбүлэһингэ илии баттаабыт өрүттэртэн хас биридиилэрэ бэйэлэрин боломуочуйаларын иһинэн «Коллективнай дуогабардар уонна сөбүлэһилэр тустарынан» РФ сокуонугар сөп түбэһиннэрэн, кинини олоххо киллэриигэ эппиэтинэстэрин билинэллэр уонна сөбүлэһини эбэһээтэлиститибэлэрин толорууга, социальной бииргэ үлэлэһини эбэтэр итэбэһини конструктивнай принциптэригэр олобуран үөскүүр проблемалары уонна ирссэннэри (конфликтары) быһаарыыга бииргэ үлэлииргэ эбээһинэстэнэллэр.

1 өрүт: Нам улуунун дьаһалтатын баһылыга А. Н. ЯДРЕЕВ

2 өрүт: Нам улуунун салаа профсоюзтарын сөбүлэһин председателэ А. ШАРАПОВ,

3 өрүт: үлэни биэрээччилэр бэрэстэбиитэллэрэ: Намнаабы промкомбинат директора М. РУМЯНЦЕВ, улуус бааһынай хаһаайсытыбаларын ассоциациятын председателэ С. МЕСТНИКОВ, доруобуйа харыстабылын улуустаабы управлениетын кылаабынай бырааһа В. МАКАРОВ.

Нам улуунун дьаһалтатын юриһа К. Е. СИВЦЕВЫ кытта сөбүлэһиннэ.

АРЫГЫ — ХАРАХ УУТА, СОР-МУН

ТОБО БАБАС ХОЛКУЛАРАЙ?

Бу кэлинги сылларга олохпур араастан уларыйан тэлэрийн кэллэ, туох сана олоххо кинирэр да, үгө-мөкү диэбэккэ ылынан иһэбит. Сыана үрдээниин сир этэнгэ аһардыбыт, аны эмие харчы уларыйар дьэн буолла да, онтон үөскээн тахсар үгүс ыйтыыларга эппизти ким да чопчу биэрбэтэ буолуо, ол эрэн күн-дьыл көрдөрөн иһэ.

Арай киһи аймагы биир саамай сүрүн буортулааччы — арыгы обургу туһунан киһи харабар бырабыллар уларыйыы оноһуллубат, олох уларыйытынан туһанан, орох кэрээнэ суохтар — «туочкалар» дэнэн сана аат ылынан, арыгынан күнүстэри-түүнүстэри хастыы эмэ сүл эргинэннэр иирэ байдылар. Хата ол дьонун арыгы алдырайыттан үгүс ыал олобо алдыаммытыгар, араас тогон, оһолонон өлүүгэ, инбэлиит буолбуттарга быһаччы кыттыгастаах кимнээр да ыар буруйдаах олоронор ханнык да буруйусэмэни сүгэн тохотуллубуттара, боччуллубуттара иһиллэбэт, оннук кыахтаах-күүстээх «былааны» ылбыттар үһү, хата ол онугар ытыг киһини ытырдабына, ботуччу ыстарааптанан, биир эмэ куул уотурбаны уордахына, хаайыгы барыан.

Арыгы иһингэ грипп дуу, саһарар, ис ыарытын дуу курдук киһи билбэттэн киирэн, сыстан ыарытыннарар ыары буолбатах. Бу ханнык бабарар киһи үөрбүчү эбэтэр хомойбучча, дьон көбөр биир-икки үрүүмкэни

иһэр. Ол курдук үгүс бырааһынныктар, сыбаайба, көрсүһүү, атаары аайы биир-икки үрүүмкэ буола сылдьан, сыһа эт-хаан арыгыга ылларан барар. Онтон бэйэҥ хонтуруолламмакка, туттуммакка, ким ис диэтэ да, иһэн истэххинэ, иһээччи буолар дөбөг. Онтон кэлин эт-хаан ыллардабына, киһи өйүнэн кыайан турууласпат буолуор дылы эт-хаан арыгы көрдүүр. Ол иһин хайдах да туттуммакка, арыгы куһаңынын билэ-билэ иһэ туруллар.

Улаханник ылларбыт киһини биир-икки хааппыла эмп харабар кутан, аҕыйах күн имэрийэн эбэтэр арыгы иһэрдэ-иһэрдэ хотуолатан, испэт огорбоккун, этигэр-хааныгар ингитэ сыртытаба дии. Мин санабар маньык дьону уһун сорус кэмгэ эмтиэххэ наада. Холобур, медицинскэй тылынан туох дэнэрэ буолла? Олох балыһаа сытыаран эрэн, систиэмэ биэрэн, этиттэн-хааньтан арыгытын ыраастаахха, ньиэрбэтин, сүрүбүн эмтиэххэ. Уопсайынан бу киһи доруобуйатын туругун көнөрүүххэ уонна үлэлиир сиригэр, дьэн кэргэнигэр, туох өйдөспөт баарый? Онуоха сөптөөх сүбэни-аманы биэрэххэ. Дьэ ол кэнниттэн эт-хаана арыгы көрдөөбөт буолбутун кэннэ, киһи бэйэтэ соруйан сангалы саҥалаабатабына, иһэ суоҕа.

Сорохтор баар «чүгүэй аҕай ньэпкэлээһин буолсу» диэхтэрэ. Суох, оннук буолбатах, бу хас бириднэ дьэн кэргэни таарыйар дьыала.

Дьэн кэргэнэ испэт-аһаабат буоллабына, чугас дьоно, аймахтара бааллар. Уопсайынан ким да арыгы иһэн суоҕа дьэн страховкаламмат, олоххо араас баар. Онон ким да, кими да хото саһарар кыаба суох.

Бу аныгы олохпур сорох өрүттэрин киһи өйдөөбөт — хамнас, харчы суобуттан үгүс ыал эрэйи көрөрүн көрө сылдьабыт. Аны ону ол диэбэккэ, үгүс дьон араас омок массыналарын хардыры-таары бырахсыы, дьэн атыллыыр-атыллаһар дьону ааһан сиппэккин. Аны «Москвич», «Запорожец» массыналар улаханник аахайлыбат да буоллулар, мотоцикллаах киһи дэг көстөр, хаһайыстыбалаах өттө үксэ трактордаах.

Ээ, чэ, синэ биир, этэн баран тэйнэм. Араас кээмэй-дээх, туруктаах, сыаналаах дьэн бөбө атылланар ээ, оттон Нам улууһа бүттүүн түмсэн, биир эмэ дьэни атыллаһан ылан саатар уонча миэстэлээх наркологическай диспансер аһара буоллар дьон харчы төлөөн эмтэти этэ дии саныбын, сыһа ол-бу көстөн иһэ этэ. Ханна бабарар дьон олоҕо хайа хайысханан барара салайар үлэниртэрэн улахан тутулуктаах. Кинилэр турунахтарына тугу олоххо киллэрбэт буолуохтарай?!

Арыгы буортутун ааһан сиппэккин. Сүүһүнэн аабыллар уолаттарбыт эрһиэнгэ нөҕүө бааллар, армияҕа барар оболорбут доруобайдара тарбахха баттанар. Уопсайынан бу арыгы туһунан араас санаалар этилиннилэр. Аҕай. Көр ол тухары туох да тойон-хотун санаатын хамсаппата, дууһатын аймаабата буолуо дуо? Эчи тобо бабас холкуларай, дьиппиэнэрэй эбэтэр бэйэлэрэ эмиз орус эйэлэспит астару дуу?

З. ЕГОРОВА.

УЛУУС ДЬАҔАЛТАТЫГАР

„Трактор“ сэрэтэр операцияны ыыты туһунан

Тыа хаһайыстыбатыгар бас билли көрүннэрэ уларыйыларынан элбэх трактор, комбайн, прицеп саҥа бас билээччилэр ааттарыгар хаттаан регистрацияны ыытыллыахтааҕа ситэ бара илигинэн, трактордар, прицептэр, бэйэтэ хаамаар атын да массыналар техничекскай туруктара, тас көрүннэрэ мөлтөөһүнэ, ыйтыкка ситэ эппиэттээбэттэринэн: Арбын, Көбөкөн, II Хомустаах, Түбэ нэһиликтэригэр сыллаабы техничекскай көрүү ситэтэ суох ыытыллыбытынан сибээстээн манньыгы дьаһайбын:

1. Бу дьыл балабан ыйын 1 күнүттэн 30 күнүгэр дьэри «Трактор» сэрэтэр операцияны ыыталларыгар улуустаагы ГАИ сулууспатыгар (нач. Харитонов Н. Н.), Гостехнадзор улуустаагы инспекциятыгар (нач. Стручков С. Б.) соруудахтыгар.

2. Нэһиликтэр олохтоох дьаһалталарын баһылыктарын «Трактор» сэрэтэр операцияны ыыталларыгар ГАИ уонна Гостехнадзор инспекциятын сулууспаларыгар бары көмөнү огороллоругар сорууларга.

3. Бэчээт, телевидение-радио средстволарынан «Трактор» сэрэтэр операция хаамытын, түмүктэрин сырдаталларыгар тустаах сулууспалар салайааччыларын Касьянов В. Г., Кривошапкин И. З. соруудахтыгар. Улуус баһылыга А. Н. ЯДРЕЕВ.

ДОРУОБУИА — КҮНДҮ БААИ

СЭЛЛИКТЭН СЭРЭНИЭХХЭ

Сэллик киһиэхэ дьэн сүөһүттэн эмнэ бэрлэниэн сөп. Сыстыганнаах, инфекциянай ыарыылартан ордук улахан болдомтону эрэйэр. Ол курдук бу ыарыы сүөһү интритигэр кырата суох хормоньуну аҕаларын таһынан киһи доруобуйатыгар эмнэ кутталы үөскэтэр. Сэллигинэн киһи эрэ буолбатах ынах сүөһүттэн барабыай чыычаахха тийэ ыалдыбаллар.

Сэллик бактериятын хас да көрүгэ баар. Холобур, сүөһү орус көрүгүттэн (бичий), чыычаахтар куурусса көтөр бактериятыттан (птичий) ыалдыбаллар. Сэллик үһүс көрүгэ (человеческай) киһи киэнэ. Бу көрүгүнэр үһүс киһиэхэ бэрлэллэрэ үрү улахан кутталы үөскэтэр. Оттон ынах сүөһү орус уонна киһи бактериятыттан ыалдыбар. Куурусса, сибиниһэ көтөр палочкатыттан ыалдыбар. Ол эрэри ыарыы хайа бабарар көрүгүн тарбатааччыларынан буолуохтарын сөп.

Бычай сэллик киһи сэллинээбэр сиэмэх. Киһи сэллигэ сүрүнүнэн киһи тыҥатын ыарытынарар. Рентген сардангаларын көмөтүнэн врач көрөн быһаарар. Онтон сүөһүнү сэллик кистээн сиир, уңуобун, сүһүөхтэрин, лимфатическай узелларын, мочеполовой уонна да атын

органнарын. Бычай көрүгүнэн ордук ыараханнык ыалдыбаллар, эмкэ бэриниһэ ыарахан.

Сэллик палочкатын бүрүһүнэ хировосковай фракциялаабынан кислоталарга да, щелочтарга да, испиргэ да улаханник бэриммэт буолан тас эйгэбэ уһуннук сытар. Өрүс уутугар 7 ый, почваҕа сылы быһа сытыан сөп. Эппилкэбэ, фекалийга балтараа сылга тийэ тыһынаах буолар. Палочка уһуннук сытытыгар намыһах температура, мөлтөх сырдатты, синктээх тутуу көмөлөөлөр. Тонг эккэ микробтар сылы быһа, туустаах эккэ балтараа ый, арыгыга 10 ыйга тийэ, сыырга тобус ый тухары тыһынаах сыталлар. Температура күүскэ үрдээһинэ ыарыыны көбүтээччин ордук түргэниик суох гыныан сөп.

Үүтү оргуттааха бактерия үс мүнүүтэнэн өлөр. Күн уутун көнө сардангалара 5—6 чааһынан бактерияны өлөрөллөр.

Сэллигинэн ыалдыбар сүөһү бактерияны тас эйгэбэ араас суолунан таһаарар. Ол курдук тыһынар органынан сөтөллөрүгэр уонна үтүн, сыраанын, ингин уола. таһаарар. Сэллик тарванытыгар улахан оруолу сүөһү ноһуома ылар. Ынах саабын

кытары сууккаба 37 мөл. дьэри сэллик бактериятын таһаарар кыахтаах. Онон сүөһү турар сирэ, уу, салгын уола. сэллик бактериятынан сугуллар. Сэллик тарваныта воздушно-капельнай суолунан барар.

Сүөһү сэллик биллэрбэккэ сиир буолан быһаарарга олус уустук. Онон сүөһү сыһаабын аннынаабы лимфатическай узеллары кэтээн көрө сылдьахха наада. Ынах тыҥата ыалдыбар буоллабына күскэ сөтөллөр, ордук хамсанытыгар уонна дьүдүйэр, ааньна аһаабат.

Сүөһү сэллигинэн ыалдыбытын туберкулиновой пробакөмөтүнэн сааскы-күнүнү бириэмээбэ быһаарыллар. Киһи сэллигинэн ыалдыбытын сэрэтэр мээрлэр:

1. Күнү-саас ынах сүөһүгэ барытыгар туберкулиновой пробаны ыытыахха наада.
2. Эти үчүгэйдик буһарыахха, үүтү оргутуохха.
3. 14 саастарыттан үөһэ саастаахтары сылын ахсын флюорограмманан хабыахха.
4. 12 ыйыттан уонна улактан эрэр оболорго туберкулиновой пробаны эбэтэр Мантуну хайаан да ыытыахха. Манту отрицательнай реакцияны биэрдэбинэ сэллиги утары БЦЖ прививканы оноруохха. 30 саастарыгар

дьэри о.э. саастарынан манньык бөлөхтөрүгө: 5-6, 11-12, 15-17, 21-22, 27-30.

5. Сүөһү сэллик олус уһуннук хайа органы эмсэбэлэппитин биллэрбэттинэн, үксүгэр кыайан көрөн быһаарыллыбат мочеполовой органнары ыарытыннарарынан сүөһүнү көрөр дьон сылын ахсын силлэрин, убаҕастарын тубдиспансерга сэллик микобактериятын быһаартара туттарыахтаахтар. Бу ыһы түмүгэ 2—3 ыйынан бэрлэр. Анализ түмүгүнэн положительнай реакцияны биэрбит киһи доруобуйатын көрдөрүнэр.

Күндү ааҕаччылар бэйэбит доруобуйабытыгар, сүөһүгүтүгэр болдомтолоох буолуҥ. Сэллик микобактерията киһи этигэр-хааныгар киирэн хаалар. Онтон доруобуйата мөлтөөн биэрдэбинэ бу хаалбыт микобактерия дьайыта күүһүрэр түмүгэр иммунитет мөлтөөһүнэн киһи сэлликкэ ылларар.

Н. СОЛОВЬЕВА, сэллиги утары охсуһар диспансер фтизиопедиатра.

Максим суолунан

Биир дойдулаахпыт, чабылхай государственной уонна политической деятель М. К. Аммосов 100 сааһын туолуугун юбилейин бэлиэтирибит хонон турдахпыт аайы чугаһаан иһэр.

Юбилейга аналлаах дьаһаллар, мероприятиялар Максим Кирович төрөөбүт Хатырыгыттан, Нам улууһуттан саҥалаан бүтүн Саха сирин үрдүнэн былааннаахтык, тэрээһиннээхтик ытылларын көрө-истэ сылдьан киһи астынар, долгуйа үөрэр.

Билэргит курдук, ааспыт сайын нэһиликтэргэ, Хатырыкка, улуус кинигэр, Мэнэ-Хаҥаласка М. К. Аммосов 100 сааһын туолуутугар аналлаах ыһаахтар үгүс дьону түмөн, кинилэр сүргэлэрин көтөбөн, төлөннөөх революционеры ахтан-чиэстээн ааспыттара.

М. К. Аммосов чизнигэр араас спортивной күрэхтэһинилэр ыытыллыбыттара. Нам с. олохтооҕо Семен Алексеев Египетка өрүһүнэн харбаабыта. Юбилейга аналлаах мероприятиялар салбанан бараллар. Модут олохтооҕо, быйыл 50 сааһын туолбут спорт ветерана, ветераннар ортолоругар уһун дистанцияларга уонна марафонга сүүрүүгэ 1977-97 сс., республикаҕа уонна Россия күрэхтэһинилэригэр Москва уонна икки төгүл Архангельскай куоракка ыытыллыбыт марафоннарга миэстэлэспит уонна бастаабыт ИОН ВАСИЛЬЕВ, балабан ыйын 19 күнүгэр Дьокуускай куораттан Правительство дьэтин таһыттан, Дьокуускай—Хатырык маршрутунан 100 километра сүүрүүгэ стартыабыт.

Ветеран М. К. Аммосов урут велосипедынан айаннаабыт суолунан сверхмарафонга сүүрүүтүн, Максим Кирович 100 сааһын туолуутугар уонна бэйэтэ улахан спортан туорууругар аныыр.

Үп-харчы суобунан, улуус дьаһалтата бу мероприятиены кыайан үбүлээбэтэ. Онон улуус спорду сэргээччилэрэ, тэрлэтэлэр, хаһайыстыбалар спонсордаан көмөлөһөрүгүтүгэр ыгырабыт. Көмөнү Модутка Ион Васильевка, эбэтэр М. К. Аммосов 100 сааһын туолар юбилейин бэлиэтиир кизһэбэ, ахсынны ыга оноруоххутун сөп. Ычат отдела.

Реклама • Виллэриилэр • Реклама

Икки хостоох приватизацияламмыт квартираны бириднэ хостоох квартираларга атастаһабын. Атын этиилэри киллэрэххитин сөп. Үлэ чааһыгар телефоннаан: 21-1-62.

Күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит, убайбыт
ИВАНОВ
Василий Еремеевич уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн диригиник курутунан туран бары аймахтарбытыгар, билэр дьонугар иһитиннэрбит.
Кэргэнэ, балыстара, оболоро, сиэннэрэ.

Таптыыр убайбыт, таайбыт
ИВАНОВ
Василий Еремеевич уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүгэр кэргэнигэр, оболоругар, чугас аймахтаргыгар кутурбаммытын тиэрдэбит.
Даниловтар, Слепцовтар, Цыпандиннар, Черногоградскайдар, Ядреевтар, Ивановтар.

Тапталлаах ийэм, эбээбит, тубдиспансерга өр сылларга үлэлээбит тыыл уонна үлэ ветерана
ОХЛОПКОВА
Евдокия Родионовна 78 сааһыгар бдь. балабан ыйын 8 күнүгэр ыараханнык ыалдыан эмискэ өлбүтүн билэр дьонугар, аймахтарыгар диригиник курутуйан туран биллэрэбит.
Кыһа, күтүөт, сиэннэрэ.

Таптыыр быраатым
ИВАНОВ
Василий Еремеевич өлбүтүгэр кийинипэр, оболоругар дириг кутурбаммын тиэрдэбин.
Убайа Д. Р. Иванов И.

Райпо бырабылыанньата, профкома Сивцева Марфа Дмитриевнага уонна Марков Анатолий Дмитриевичкэ кинилэр таптыыр оболоро
ДИМА
эмискэ ыалдыан өлбүтүгэр дириг кутурбаннарын биллэрэллэр.

Намнаагы тубдиспансер коллектива өр сыл санитарканан үлэлээбит, үлэ, тыыл ветерана
ОХЛОПКОВА
Евдокия Родионовна уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн чугас дьонугар, аймахтарыгар дириг кутурбанын биллэрэр.

Бырааппытыгар Анатолий, кийинипитигэр Марфа Марковтарга таптыыр уоллара, аҕабытыгар Миитэрэйгэ, эбэбитигэр Ааныска таптыыр сиэннэрэ
ДИМА
кыракий сааһыгар эмискэ ыалдыан өлбүтүгэр дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.
Бөтүгтэн Валентина, Василий Макаровтар, Розалия, Михаил Кугдановтар.

Күндүтүк саныыр, таптыыр дьоммут, Хатырык олохтоохторо Сивцева Марфа Дмитриевнага, Марков Анатолий Дмитриевичка кырачаан чыычаахтара
ДИМЧИК
эмискэчи ыалдыан күн сириттэн суох буолбутунан дириг кутурбаммытын тиэрдэбит.
Эһээлэрэ, эбээлэрэ, аймахтара.

Күндү аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, сэрни уонна тыыл ветераннарын Советта, сэрни актыбынай кыттыылааҕа
ЭВЕРСТОВ
Гаврил Иванович уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн бары билэр дьонугар дириг кутурбаммытын биллэрэбит.
Оболоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Социальной харалта управлениета, улуус ветераннарын Совета Аҕа дойду улуу сэринтин актыбынай кыттыылааҕа, инбэлиита, тыыл үлэ ветерана
ЭВЕРСТОВ
Гаврил Иванович уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн оболоругар, сиэннэригэр, аймах-билэ дьонноругар дириг кутурбаннарын тиэрдэллэр.

Редактор оннугар **И. Е. СИВЦЕВ.**
ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура — 21496, иллюстрация уонна реклама (секретариат) — 21640, Бухгалтерия — 21141.
«Нам» телерадиостудия — 21632.
Сурукка ааккытын-суолгутун, үлэбитин, дьэбит аадырыһын чуолкуй ыйыҥ.
Автор этэрэ мэддьи хаһыат санаатынын биир буолуохтаах дьэн буолбат.

«Эгисиэли» — Нам улууһун хаһыата; 678040, Саха Республиката, Нам с. Октябрьскай уул., 1.
Учредителлэр: Нам улууһун дьаһалтата, «Сахаполиграфиздат» национальная компания.
С. Р. бэчээт уонна маассабай информация көгүлүн көмүскүүр региональной инспекциятын регистрацияламмыт № Я 0095.
Нам улууһун типографията: 678040, Нам с. Ленскай уул. 85.
Формата А3. Кээмэйэ 1,0 бөч. лис. Нэдиэлэбэ үстэ тахсар. Индексэ 54889. Тираһа 1590.
Бэчээттэннэ 10.09.97 с. Сакааһын №-рэ 98.